

***Szkoła i nauczyciele w twórczości Marty Fox.
Wybrane przykłady***

***The school and the teachers in the works of Marta Fox.
Selected examples***

Katarzyna Świercz

Słowa kluczowe

szkoła, nauczyciele, Marta Fox, powieść dla dziewcząt

Key words

school, teachers, Marta Fox, novels for girls

Abstrakt

Szkoła jest instytucją nie tylko spełniającą funkcje dydaktyczne i wychowawcze, ale również podstawowym miejscem spotkań dzieci i młodzieży. W szkolnej klasie zawiązują się relacje, występują zjawiska grupowe, często mające wpływ na prezentowane przez ucznia postawy i zachowania. Literatura przeznaczona dla dzieci i młodzieży nie może zatem pomijać tak ważnej części życia młodego człowieka, jakim jest szkoła. Powieści Marty Fox adresowane do młodzieży prezentują środowisko szkoły i nauczycieli w różnych aspektach. Niniejszy artykuł ma za zadanie zaprezentowanie tych aspektów w wybranych powieściach.

Abstract

The school is an institution not only fulfilling the teaching and educational functions, but also the basic meeting place for children and adolescents. In the classroom, the relationships are built up, there are group phenomena, often affecting the presented attitudes and behavior by a pupil/student. Literature for children and young people therefore cannot ignore such an important part of the life of a young man as a school. The novels by Marta Fox addressed to young people present school environment and teachers in various aspects. This article is intended to present these aspects in selected novels.

Szkoła i nauczyciele w twórczości Marty Fox. Wybrane przykłady

Marta Fox jest poetką, eseistką, krytykiem teatralnym, dziennikarką, autorką licznych powieści dla dziewcząt. Jej twórczość wpisuje się w długą historię powieści młodzieżowej. Proza autorki poświęcona została głównie problemom dzieci i młodzieży, dojrzewaniu emocjonalnemu człowieka oraz realiom życia w rodzinie i szkole. O walorach jej książek świadczą liczne nagrody i wyróżnienia. Marta Fox zwyciężyła dwukrotnie w konkursie „Książka Roku” organizowanym przez Polską Sekcję IBBY (International Board on Books for Young People), otrzymała także honorowe odznaczenie Ogólnopolskiego Pogotowia do Walki z Przemocą w Rodzinie – „Niebieska Linia” oraz tytuł Zasłużony dla Kultury Polskiej¹. Przez wiele lat pracowała także w jednym z katowickich liceów jako nauczycielka języka polskiego. Jest zatem naturalne, że w powieściach tej autorki środowisko szkolne stanowi ważny element świata przedstawionego.

Dla zilustrowania sposobów prezentowania przez Martę Fox tematu szkoły, wybrane zostały następujące powieści: *Magda.doc*, *Kaśka Podrywaczka*, *Westchnienia jak morskie huragany*, *Agaton-Gagaton: jak pięknie być sobą* oraz *Batoniki Always miękkie jak deszczówka*. Kryterium wyboru stanowiła różnorodność ujęcia zagadnienia, jakim jest szkoła, w poszczególnych utworach. Obraz szkoły można bowiem potraktować dwojako. Z jednej strony szkoła jest zorganizowaną instytucją spełniającą określone funkcje. Z drugiej natomiast można spojrzeć na nią przez pryzmat ludzi – nauczycieli i uczniów – tworzących specyficzną atmosferę życia szkolnego.

O postaciach nauczycieli w swoich powieściach autorka wypowiedziała się następująco:

[...] w moich książkach są typy wspaniałych nauczycieli, takich, którzy trafią z młodzieżą rozmawiać i którzy uczą w szkole dlatego, że lubią młodzież i są dla niej autorytetem. Przedstawiam też wielu „złych” nauczycieli. Takie są niestety moje doświadczenia. Naprawdę zbyt długo siedziałam w szkole, by nie wiedzieć, jak może ona wyglądać².

Autorka sugeruje typologię nauczycieli występujących w powieściach, wyznaczając jasny i jednoznaczny podział. Wykorzystując ten tok rozumowania, można zatem podjąć próbę klasyfikacji nauczycieli w wybranych powieściach. Będą to dwie, wyraźnie kontrastujące grupy. Jedną z nich to na-

¹ Zob. <http://www.martafox.pl/o-mnie/> (dostęp: 30.10.2015).

² D. Lubina-Cipińska, *Autograf. Rozmowa z Martą Fox*, „Guliwer” 2003 nr 1, s. 45.

uczyciele „z powołania” o wysokich kompetencjach, cieszący się uznaniem i szacunkiem wśród uczniów. Stanowią oni grono bohaterów pozytywnych, reprezentujących cechy i skłonności mające dla autorki wartość dodatnią³. W drugiej grupie należy umieścić nauczycieli, którzy są nieudolni, niesprawiedliwi, złośliwi, stwarzają sytuacje konfliktowe. Występują oni w powieściach „jako antagoniści, którzy przyczyniają się między innymi do budowania napięcia dramatycznych czy zróżnicowanej, pogłębionej charakterystyki bohatera”⁴.

Również szkołę Marta Fox przedstawia w swoich powieściach w dwóch skontrastowanych wersjach. Z jednej strony autorka ukazuje ją jako instytucję zakłamaną, tępiącą indywidualizm, z drugiej natomiast jako miejsce przyjazne uczniom, gdzie można otrzymać wsparcie i pomoc. Podsumowując tę część rozważań, można postawić tezę, że świat szkoły w powieściach Marty Fox oceniany jest ambiwalentnie, co jest wyraźnie widoczne w sposobach kreowania przez pisarkę szkolnego środowiska i postaci nauczycieli⁵.

Zanim jednak sposoby te zostaną wyszczególnione na przykładach konkretnych utworów, warto odwołać się do zagadnień ogólnych, między innymi do definicji szkoły oraz podstawowych funkcji nauczyciela.

1. W kręgu zagadnień teoretycznych

Szkoła to instytucja kształcenia i wychowania, której celem jest zapewnienie uczniom odpowiednich warunków rozwoju. Jest ona miejscem doskonalenia kompetencji, kształtowania się postaw, przekazu wiedzy, wartości i doświadczeń⁶. Rola środowiska szkolnego w wychowaniu młodego człowieka jest oczywista i niepodważalna. Pomimo problemów, z jakimi boryka się polska oświata oraz nierzadko ostrej krytyki, szkoła pozostaje instytucją, która ma kluczowy wkład w rozwój oraz wychowanie dzieci i młodzieży⁷. Szkoła jest przede wszystkim systemem społecznym, który stanowi układ ról głównie pomiędzy nauczycielami i uczniami. Powiązania i współzależność tych ról mają znaczenie w kontekście realizowania określonych funkcji szkoły. Do głównych zadań szkolnego systemu społecznego należy: osiągnięcie

³ K. Kulickowska, *Model bohatera a konwencje gatunkowe i narracyjne*, [w:] *W świecie prozy dla dzieci*, Warszawa 1983, s. 46.

⁴ M. Bolińska, *Typologia wpisana w trójkąt – o bohaterach szkolnych opowieści Edmunda Niziurskiego*, „*Studia Kieleckie. Seria Filologiczna*” 2003, nr 4, s. 83-97.

⁵ G. Skotnicka, *Powieść dla dziewcząt*, [w:] *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, red. G. Leszczyński, B. Tylicka, Wrocław 2002, s. 314.

⁶ C. Banach, *Szkoła – organizacją uczących się i systemem społecznym*, [w:] *W kręgu zagadnień edukacyjnych*, red. M. Kątny, M. Parlak, E. Zyzik, Kielce 2008, s. 53.

⁷ Ibidem.

celów ogólnospołecznych, integrowanie zbiorowości szkolnej, utrzymywanie struktury społecznej i rozładowywanie napięć.

Współcześnie głównym miejscem pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli jest klasa. Stanowi ona podstawową jednostkę w strukturze systemu szkolnego. Klasa szkolna charakteryzuje się specyficznymi cechami, które odróżniają ją od innych grup społecznych, takimi jak na przykład: względna jednorodność pod kątem wieku, rozwoju psychicznego i fizycznego, miejsca zamieszkania uczniów. Przynależność do zespołu klasowego ma także charakter przymusowy, a podstawowym zadaniem w nim realizowanym jest nauka. Na klasę oddziałuje wielu nauczycieli, którzy mogą kształtować różne układy stosunków między uczniami. Istotne jest również, że uczestnictwo w życiu klasy trwa od kilku do kilkunastu lat i angażuje niemal wszystkich jej członków. Klasa szkolna jest zatem niewielką grupą społeczną o charakterze formalnym, wewnątrznie zhierarchizowaną. Każdy uczeń podlega wpływom i zjawiskom grupowym takim jak: normy, struktura, przywództwo i klimat⁸.

Zespół klasowy ma znaczący wpływ nie tylko na osiągnięcia w nauce poszczególnych jego członków, ale również na wyznawane przez nich poglądy, prezentowane postawy i zachowania. Stan ten wzmagają fakt, że znaczna część okresu szkolnego przypada na czas adolescencji. Pomiędzy 12 a 18 rokiem życia u młodego człowieka dominuje chęć przynależności do wspólnoty oraz akceptacji rówieśniczej, która wiąże się niejednokrotnie z zagrożeniami mogącymi mieć wpływ na dalszy rozwój i życie młodego człowieka. Klasa jest dla ucznia najbliższą grupą rówieśniczą, a także tą, w której przebywa on najczęściej.

Rola nauczycieli w życiu młodych ludzi jest równie ważna jak rola środowiska rówieśniczego. Dobry i odpowiedzialny nauczyciel, może być nie tylko przewodnikiem po świecie wiedzy, ale również pełnić funkcję wychowawcy i wzoru w sensie etycznym⁹. Wymaga to od nauczycieli i wychowawców nie tylko wysokich kompetencji merytorycznych, ale również psychologicznych. W czasach kryzysu autorytetów nauczyciel winien być osobą cechującą się otwartością poznawczą, niezależnością w myśleniu i aktywnością twórczą¹⁰.

Akademickie wykształcenie i encyklopedyczna wiedza nie wystarczają już w pracy z uczniami, od współczesnego nauczyciela oczekuje się wspomagania rozwoju, budowania więzi, stwarzania warunków do doświadczania świata i nawiązywania kontaktu z uczniem. Skuteczność procesów edukacyj-

⁸ Ibidem.

⁹ K. Ferenc, *Rola nauczyciela we wprowadzaniu młodego pokolenia w życie społeczne i kulturalne*, [w:] *Rola współczesnego nauczyciela w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*, red. K. Ferenc i S. Walasek, Wrocław 2009, s. 15.

¹⁰ T.E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, *Między praktyką a teorią wychowania*, Lublin 2005, s. 9.

nych zależy zatem w dużym stopniu od umiejętności społecznych oraz cech osobowości nauczyciela¹¹.

Umiejętności te mają kluczowe znaczenie również przy realizacji trzech podstawowych funkcji, jakie nauczyciel pełni w szkole: dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej. Działania nauczyciela w zakresie funkcji dydaktycznej opierają się na dwóch poziomach: planowaniu działań edukacyjnych zgodnie z celami podstawy programowej oraz ocenie i podejmowaniu decyzji co do realizacji celów, na które grupa jest już gotowa. Funkcja dydaktyczna związana jest z przekazywaniem wiedzy, rozwijaniem i doskonaleniem umiejętności w obrębie danego przedmiotu. Wymaga od nauczyciela umiejętności metodycznych i specjalistycznej wiedzy. Dobry dydaktyk jest specjalistą w dziedzinie, której naucza, potrafi także rozbudzać w uczniach zainteresowania, skłaniać ich do samokształcenia i uczyć myślenia. Realizacja funkcji dydaktycznej uzależniona jest także od posiadanej przez nauczyciela wiedzy z zakresu stosunków międzyludzkich, procesów grupowych i umiejętności komunikacyjnych, umiejętności słuchania oraz podtrzymywania kontaktów interpersonalnych.

Funkcja wychowawcza jest ściśle związana z kompetencjami społecznymi nauczyciela, kształtowaniem tożsamości i systemu wartości uczniów. Niezbędne w procesie wychowania są cechy osobiste nauczyciela: empatia, otwartość, konsekwencja, sprawiedliwość, często także poczucie humoru. Ważne, aby potrafił on dostosować swój przekaz do możliwości odbioru uczniów oraz był osobą świadomą siebie i wartości, jakie ma wpajać swoim wychowankom.

Funkcja opiekuńcza wiąże się z dbaniem o zaspokojenie potrzeb biologicznych i psychicznych uczniów oraz zapewnianiem im opieki i bezpieczeństwa. Jej realizacja wymaga wiedzy nie tylko z zakresu rozwoju człowieka, ale również umiejętności nawiązywania kontaktu i wywierania na innych pożądanego wpływu¹².

Cechy i właściwości dobrego nauczyciela stanowią pole do rozważań dla wielu badaczy, którzy zajmowali się opisem modelowej sylwetki wychowawcy z uwzględnieniem talentu pedagogicznego i osobowości¹³. Zbigniew Kwieciński twierdzi:

¹¹ K. Waszyńska, A. Woźniak, *Spoleczny kontekst zawodu nauczyciela. Analiza zasobów i trudności*, [w:] *Obraz szkoły i nauczyciela. Egzemplifikacje teoretyczne i empiryczne*, red. E. Murawska, Kraków 2010, s. 36.

¹² Ibidem, s. 38.

¹³ E. Murawska, *Nauczycielska (nie) codzienność. Mikrospojrzenie w makrosprawach*, [w:] *Edukacja w obliczu przemian społecznych*, red. I. Surina, Toruń 2013, s. 90.

Konieczne jest wykształcenie i doskonalenie nauczycieli o nowych, innych niż dotychczas kompetencjach: w sensie treści – bardziej łącznych niż wysoko specjalistycznych, bardziej otwartych niż zamkniętych, bardziej twórczych niż odtwórczych, a w sensie charakteru roli zawodowej – odchodzących od funkcji przekaziciela, egzekutora do roli przewodnika i tłumacza¹⁴.

Od poziomu kompetencji nauczyciela zależy, w jaki sposób poradzi sobie w zróżnicowanym, nowoczesnym świecie.

2. Szkoła i nauczyciele w wybranych powieściach Marty Fox

Szkoła to jedno z głównych miejsc spotkań młodych ludzi; w niej wiążą się pierwsze trwałe relacje i często pojawiają się pierwsze poważne problemy. Środowisko szkolne jest zatem naturalnym tematem literatury adresowanej do dzieci i młodzieży. Również Marta Fox w swoich utworach wykorzystuje tematykę związaną ze szkołą, ukazując ją w różnorodny sposób.

Przykładem jednego ze sposobów prezentowania szkoły przez Martę Fox jest powieść pod tytułem *Magda.doc* wydana po raz pierwszy w roku 1996. Książka ma formę elektronicznego dziennika głównej bohaterki. Tytułową Magdę poznajemy, gdy dowiaduje się, że zostanie matką. Magda jest dwiętnastolatką, najlepszą uczennicą w klasie. To osoba inteligentna, czytana, która przede wszystkim lubi się uczyć. W środowisku szkolnym odbierana jest jako skryta, trzymająca się na uboczu „kujonka”. Tym bardziej jej rówieśników i nauczycieli szokuje wiadomość o jej ciąży. Magda nigdy nie była w szkole widywana z żadnym chłopakiem. Informację o tym, kto jest biologicznym ojcem dziecka Magda ukrywa, nie tylko przed koleżankami z klasy, ale i przed własną matką. Z powodu widocznej ciąży, dziewczyna szybko staje się tematem rozmów i plotek. W swoim elektronicznym dzienniku pisze:

Dla niektórych klasowy kujon, w dodatku niekoleżeński. Nauczyciele pogodzili się z myślą, że jestem tak zwany typ aspołeczny i żadnych funkcji w samorządzie szkolnym pełnić nie będę ani publicznie występować. [...] Koledzy przestali mnie zapraszać na imprezy weekendowe, gdy przekonali się raz czy drugi, że nie żłopię piwa, nie bywam w dyskotekach i pubach. [...] Chyba bardzo chciałam, aby mnie ktoś polubił ze wszystkimi niemodnymi manierami, z moim sobkostwem, kujoństwem, zarozumiałstwem i całym pozostałym dobytkiem inwentarza¹⁵.

¹⁴ Z. Kwieciński, *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*, Poznań–Olsztyn 2000, s. 17.

¹⁵ M. Fox, *Magda.doc*, Wrocław 2008, s. 25.

Bohaterka nie może liczyć na zrozumienie i wsparcie ani ze strony kolegów i koleżanek z klasy, ani nauczycieli. Kiedy dyrekcja dowiaduje się o ciąży uczennicy, koniecznie chce pozbyć się „niewygodnego problemu” i przenieść ją do szkoły wieczorowej. Dotychczasowe osiągnięcia naukowe Magdy przestają mieć znaczenie.

Nastolatka jest córką nauczycielki, dlatego też inni przedstawiciele tego zawodu są w jej oczach postrzegani negatywnie: „Z nauczycielami nikt nie wygra, chyba że ktoś by się uparł, a wtedy i tak przy lada potknięciu wszystko się przeciwko niemu obróci. Każdy nauczyciel, choćby najlepszy, ma w sobie coś z mojej matki”¹⁶ – pisze Magda.

Matka bohaterki to osoba nieczuła i okrutna. Kiedy dowiaduje się o tym, że córka jest w ciąży, wykazuje się skrajnym egoizmem. Strach i poczucie wstydu popychają ją do agresywnych zachowań. Matka Magdy jest zgorzkniała i niespełniona, cały swój czas poświęca żmudnej pracy nauczycielki, nie mając go dla córki, coraz bardziej się od niej oddala. Chłód emocjonalny matki sprawia, że Magda poszukuje uczucia u nieodpowiedniego chłopaka, co skutkuje niechcianą ciążą.

Pomimo że Magda nie ma problemów z nauką, a jej wiedza wykracza często poza szkolne wymagania, nie potrafi pokornie podporządkować się panującym w szkole zasadom. W powieści *Magda.doc* Marta Fox buduje obraz instytucji, która zabija w uczniach indywidualizm, uczy pogardy dla innych i konformizmu. Bohaterka postrzega szkołę bardzo krytycznie: „Nienawidzę szkoły! [...] Nienawidzę szkoły z jej poddaństwem, bezdusnością, nieżyczliwością, zakłamaniami, ramkami, w jakie jesteś wepchnięty, i wyjść z nich nie powinieneś”¹⁷.

W powieści *Magda.doc* szkoła jest miejscem, gdzie zamiast opieki i zrozumienia, uczniowie z problemami życiowymi, takimi jak ma tytułowa bohaterka, pozostawiani są sami sobie. Dodatkowo zamiast wsparcia, nastolatka doświadcza ze strony szkolnej społeczności wrogości i niechęci.

Szkoła w przywołanej powieści to środowisko pozbawione tolerancji, oceniające z góry zagubioną dziewczynę. Niczym u Gombrowicza „upupieni” uczniowie mają tutaj podporządkowywać się schematom, a wszelkie odstępstwa od normy są szybko usuwane i tuszowane, aby nie dawać innym złego przykładu. Inteligentna i ambitna bohaterka Marty Fox jest wyraźnie skonstrastowana z płytkim, bezrefleksyjnym szkolnym środowiskiem. Magda nie znajduje w szkole pomocy w trudnych dla siebie chwilach.

Kolejną powieścią, w której autorka wyraźnie rysuje nie tylko obraz szkoły, ale również sylwetki nauczycieli jest wydana w 2008 roku *Kaśka*

¹⁶ Ibidem, s. 135.

¹⁷ Ibidem, s. 136.

Podrywaczka. Tytułowa bohaterka to wesoła i pełna energii uczennica gimnazjum, której ulubionym sposobem na spędzanie wolnego czasu są wizyty w dyskotekach i pubach. Pseudonim „Podrywaczka” zyskała w klasie dzięki swoim wyrazistym poglądom. Bohaterka uważa, że kobieta powinna „brać sprawy w swoje ręce”, chce być niezależna i wolna. Kaśka to bardzo wnikliwa i uważna obserwatorka szkolnego życia. Znacząca część akcji powieści ma miejsce właśnie w szkole. Autorka posłużyła się pierwszoosobową narracją, dzięki czemu czytelnik może obserwować uczniów oczyma bohaterki. Zespół klasowy poznajemy poprzez krótkie historie, które zapadły w pamięć Kaśce. Klasowe afery, takie jak „porwanie komputerów” na lekcji informatyki, ukazują obraz zgranego zespołu, któremu nie brakuje poczucia humoru.

Kaśka jest w klasie akceptowana, ma grono wiernych przyjaciół chętnych pomagać w potrzebie. Najtrudniejszą próbą dla młodej dziewczyny jest sytuacja, kiedy upublicznione zostają upokarzające ją fotomontaże. Na szkolnych korytarzach ktoś rozwiesza zdjęcia przedstawiające roznegliżowaną bohaterkę. Okazuje się wtedy, że Kaśka może liczyć na pomoc nie tylko zaufanych kolegów i koleżanek z klasy, ale również nauczycieli i dyrekcji. Ich interwencja sprawia, że dziewczyna zostaje publicznie przeproszona. W *Kaśce Podrywaczce* dorośli bohaterowie prezentują postawy całkowicie odmienne od tych, które zostały przedstawione w powieści *Magda.doc*. Celem szkoły jest tutaj opieka nad skrzywdzoną nastolatką. Dyrekcja i nauczyciele wspierają bohaterkę w trudnej sytuacji, nikt nie posądza nastolatki o świadomy udział w wykonaniu zdjęć. Jednak Kaśka nie potrafi sobie poradzić z urazem psychicznym, dlatego buntuje się przeciwko rodzicom i nauczycielom. Szkoła nie stanowi jednak źródła problemów emocjonalnych głównej bohaterki. W przypadku tej powieści szkolna społeczność jest przyjazna i otwarta, a zasugerowana przez autorkę atmosfera panująca w placówce, wskazuje na życzliwość wszystkich dorosłych bohaterów w stosunku do uczniów.

Interesujący jest przedstawiony w powieści obraz nauczycieli. Autorka zarysowuje portrety różnych dydaktyków, jednak najbardziej wyrazisty jest opis dwóch nauczycielek. Matematyczka, zwana przez uczniów Ekierką, to nauczycielka pozbawiona kompetencji społecznych, co utrudnia jej pracę z grupą gimnazjalistów. Młodzież wykorzystuje jej nieporadność i pozwala sobie w stosunku do niej na różnego rodzaju żarty. Prowadzi to na lekcjach do całkowitego chaosu oraz wytwarza atmosferą niesprzyjającą uczeniu się, przez co nauczycielka matematyki nie wywiązuje się z jednej z podstawowych funkcji nauczyciela – funkcji dydaktycznej. Kaśka opisuje lekcje z Ekierką następująco:

Na lekcji matematyki jest cyrk. Mamy nauczycielkę, która absolutnie nie potrafi zapanować nad klasą. To się wyczuwa w mig, a wtedy żadne ani prośby

ani groźby nie skutkują [...]. Od pierwszej lekcji było wiadomo, że na matmie będzie można szaleć bez konsekwencji. [...] Pani nie zareagowała, nie ustaliła z nami żadnych granic wygłupiania się, a najgorsze, że nie potrafi ani zajmująco wytłumaczyć lekcji, ani zdecydowanie jej prowadzić¹⁸.

Kontrastową postacią względem Ekierki jest polonistka, której uczniowie wymyślili przezwisko Pańcia. To pedagog o wysokich kompetencjach, doskonale radzący sobie z grupą. Jej umiejętność słuchania, otwartość i kreatywność doceniana jest przez uczniów. Atmosfera wzajemnego szacunku i zrozumienia na lekcjach polskiego skutkuje realizacją założonych celów. Każdy z uczniów traktowany jest indywidualnie i ma szansę rozwinąć się zgodnie ze swoimi predyspozycjami. W powieści czytamy:

Nie obraża się, słucha co mówimy, a potem i tak wychodzi na swoje. Taka ona jest ta nasza Pańcia. Każdego potrafi dowartościować, choćby najgłupsze głupstwo powiedział. Dlatego Pańcia ma styl w przeciwieństwie do Ekierki. Dlatego Pańci nikt nie podskoczy, bo ona każdy podskok zamieni na temat wypracowania¹⁹.

Inną książką Marty Fox, w której odnaleźć można motyw polonistki „z powołania”, jest powieść pod tytułem *Westchnienia jak morskie huragany* wydana w 1999 roku. To jedna z części należąca do cyklu krótkich powieści pod tytułem *Pierwsza miłość*. Jest to historia Mateusza, ucznia jednego z katowickich liceów, który przeżywa swoją pierwszą, nieszczęśliwą miłość. Obiektem jego uczuć jest Marzena – młoda nauczycielka języka polskiego, która właśnie podjęła swoją pierwszą pracę. Powieść koncentruje się na przeżyciach nastoletniego bohatera i jego cierpieniach związanych z niespełnionym uczuciem. Nastolatek ma świadomość, że nigdy nie stworzy z nauczycielką stałego związku. Powodem tego jest nie tylko różnica wieku, ale również fakt, że Marzena jest mężatką i matką trzyletniego Jacusia. Skomplikowana sytuacja uczuciowa Mateusza stanowi główny wątek opowieści, dlatego młoda nauczycielka nie została scharakteryzowana wyłącznie pod kątem jej pedagogicznego talentu. Tematyka ta nie została jednak całkowicie pominięta przez autorkę i wśród wielu opisywanych cech, czytelnik odnajdzie również informacje o umiejętnościach zawodowych bohaterki.

Marzena jest kolejnym nauczycielem w prozie Marty Fox, który przedstawiony został jako wybitny dydaktyk wyróżniający się na tle innych pracowników szkoły. Pomimo braku doświadczenia potrafi zainteresować uczniów. Jej metody pracy są w katowickim liceum innowacyjne, zmuszają do myślenia i kreatywności, co stanowi dla jej podopiecznych wyzwanie. Takie podej-

¹⁸ M. Fox, *Kaśka Podrywaczka*, Łódź 2008, s. 32.

¹⁹ Ibidem, s. 37.

ście do nauczania języka polskiego wzbudza uznanie młodzieży, która znudzona tradycyjnymi metodami, chętnie współpracuje z młodą nauczycielką. Marzena to zaangażowana i kompetentna osoba, która nie popadła jeszcze w rutynę. Swoich uczniów traktuje podmiotowo, jest otwarta i wrażliwa na ich potrzeby. Być może te cechy jej charakteru sprawiły, że zaimponowała wrażliwemu Mateuszowi. Bohater wspomina:

Zresztą klasówki u Marzeny są zupełnie inne niż u pozostałych nauczycieli, więc nie wchodzi w grę odpisywanie, ściąganie, czyli powszechne na innych lekcjach metody. [...] Nikt od nas przedtem nie wymagał inwencji, pomysłów, nikogo nie obchodziło tak naprawdę nasze własne zdanie²⁰.

Inaczej Marta Fox konstruuje postać nauczyciela w powieściach z cyklu *Agaton-Gagaton*. Szczególnie dwie pierwsze części *Batoniki Always miękkie jak deszczówka* oraz *Agaton-Gagaton: jak pięknie być sobą* prezentują wyraziście ten wątek. Powieści mają formę zapisków najmłodszej członkini rodziny – Agaty. Narratorka to radosna, inteligentna nastolatka, traktująca obowiązki szkolne z przymrużeniem oka. Zdaniem bohaterki „W szkole najlepszą lekcją jest przerwa. [...] Z innych lekcji to też nie lubię ani historii, ani biologii, ani matematyki, ani fizyki. Jakoś jednak sobie z wszystkim radzę i nawet mam dobre stopnie, bez dostatecznych”²¹.

Pełne humoru opowieści Agaty niezwykle trafnie opisują szkolną rzeczywistość. Postrzega ona szkołę jako zabawę, w której trzeba wykazać się sprytem. Gra prowadzona przez uczniów i nauczycieli spycha, według bohaterki, kwestie nauki na drugi plan. Twierdzi ona, że „Uczniowie są po to, by kombinować, a nauczyciele, by te kombinacje wykrywać. [...] Uuuuuuuuczenie się jest sprawą naprawdę drugorzędną [...]”²².

Agata potrafi bronić swoich racji na klasowym forum i nawet przed nauczycielami wykazuje się śmiałością i odwagą. Kiedy zostaje przez nauczycielkę języka polskiego posądzona o niesamodzielne napisanie pracy, udowadnia, że naprawdę potrafi pisać mądrze i z humorem. Na oczekaniu tworzy niezwykle trafną charakterystykę polonistki, u której obnaża brak zaangażowania w pracę i wrogie nastawienie do młodzieży:

Zawsze ma niezadowoloną minę oraz pretensje, że musi sobie dla nas żyły wypruwać, a efektów tego wypruwania wcale nie widać. Nasza pani na pewno nie lubi swojej pracy, bo gdyby lubiła, to może czasami by jej oczy błyszczały i chciałoby jej się także nam coś ciekawego poopowiadać [...]. Pani z polskiego mnie nie lubi i jest mi przykro z tego powodu, a najbardziej dlatego, że

²⁰ M. Fox, *Westchnienia jak morskie huragany*, Wrocław 1999, s. 19.

²¹ M. Fox, *Batoniki Always miękkie jak deszczówka*, Toruń 1994, s. 19.

²² M. Fox, *Agaton-Gagaton: jak pięknie być sobą*, Wrocław 2005, s. 28.

mnie posądza o kłamstwo, a wtedy mi się chce płakać i nie wiem już co mam zrobić, aby pani uwierzyła, że jest inaczej [...]”²³.

Bohaterka marzy o lekcjach ciekawych i angażujących uczniów. Wypracowanie Agaty ukazuje nauczyciela wypalonego, niesprawiedliwego i złośliwego. Nic dziwi zatem, że bohaterka jest pełna niechęci do polonistki, która nawet najbardziej utalentowanego ucznia potrafi zniechęcić do nauki. Taki postrzeganie szkoły i nauczycieli nie pozbawia jednak narratorki optymistycznego spojrzenia na świat.

Powieści Marty Fox adresowane do młodzieży ukazują szkołę i nauczycieli w różnych aspektach. Świat przedstawiony oraz postaci często budowane są na zasadzie przeciwieństw. Marta Fox nie idealizuje rzeczywistości, pokazuje blaski i cienie szkolnego życia, które jest częścią doświadczenia każdego młodego człowieka. Jej niezwykle trafne spostrzeżenia dotyczące pracy nauczycieli oraz relacji panujących w grupach rówieśniczych współczesnych nastolatków, związane są z osobistymi doświadczeniami autorki. Miały one niewątpliwie wpływ na sposób prezentowania w jej twórczości szkoły i sylwetek nauczycieli. W jednym z wywiadów Marta Fox wspomina: „Szkoła nie może być szaleństwem. W szkole musi być najpierw profesjonalizm [...]. Szkoła to systematyczność, doskonałe zorganizowanie pracy plus trochę fantazji. Szkoła to nie sztuka, to kompetencja”²⁴.

Ta niezwykle trafna definicja podkreśla szczególne znaczenie rzetelności w traktowaniu odpowiedzialnej pracy nauczyciela, jak również kreatywności koniecznej we współczesnej szkole. Poruszone przez pisarkę zagadnienia skłaniają do refleksji na temat szkolnictwa oraz roli nauczyciela w kształtowaniu systemu wartości młodego pokolenia.

²³ M. Fox, *Batoniki Always...*, s. 59–60.

²⁴ S. Bortnowski, *Dlaczego wywiad z Martą Fox?*, „Polonistyka” 1995 nr 7, s. 498.